

приобретает особенного значения, потому что она организывает большое количество учеников и является непосредственным продолжением классной работы, способствует активности и развитию музыкальных способностей каждого ученика.

Ключевые слова: детский хор, школьники, внеклассная работа, руководитель школьного хора, вокально-хоровая работа, интонирование.

Summary

N.A.Oliinyk

The Bases of School Chorus Organization

The article outlines the bases of school chorus organization as one of the mass forms of extracurricular activities in secondary school, the peculiarities of vocal and choral work with children's chorus are analyzed. The stages of work of the chorus: singing warm-up, work on the sound, position, intonation, pitch, ensemble, diction, practicing of different technical details (rhythm, dynamic tinges, observation of the phrasing, technique of breathing, etc.) are described. The author of the article analyzes the peculiarities of work with children's chorus of pupils of primary school age, specific character of selection of the repertoire for children of different age groups. The author proves that extracurricular activities becomes of peculiar importance because it organizes great number of pupils and it is immediate continuation of school activities, it favours activity and development of music abilities of every pupil.

Key Words: children's chorus, schoolchildren, extracurricular activities, school chorus director, vocal and choral work, intonation.

УДК 37.036:7.011 (045)

Омелянчук І.О.

викладач кафедри теорії та

методики музичного мистецтва

Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

(м.Хмельницький)

Мистецтво як засіб естетичного розвитку особистості

В даній статті йдеться про значення мистецтва у формуванні цілісної особистості, творчо розвиненої індивідуальності, діючої за законами краси, аналізується естетичний розвиток особистості, як процес становлення і вдосконалення естетичної свідомості та естетичної діяльності особистості. Автор обґрунтовує, що естетичний розвиток має на меті формування естетичної культури особистості — своєрідного сплаву особистісних якостей, які обумовлюють критерії оцінювання прекрасного і потворного, вияв чуття міри у власній творчості. Виховання красою формує не тільки естетико-ціннісну орієнтацію особистості, а й розвиває здатність до творчості, до створення естетичних цінностей у сфері трудової діяльності, побуті, у вчинках і поведінці та, звичайно, у мистецтві, тому важливо усвідомити значення мистецтва у естетичному розвитку особистості.

Ключові слова: мистецтво, художній образ, творчість, естетичний розвиток.

Постановка проблеми у загальному викладі... Соціальне оновлення, що відбувається в Україні, передбачає активізацію духовного потенціалу народу, що реалізується в естетичній культурі. Естетичний розвиток є однією з важливих складових гармонійного виховання особистості, забезпечення взаємодії з навколишнім середовищем. Почуття прекрасного несе радість і оптимізм, духовно збагачує людину, спонукає до навчання, натхненної праці й творчого пошуку. Важливість такого виховання підкреслюється в Національній доктрині освіти України і є одним із пріоритетних напрямів розбудови і вдосконалення системи неперервної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми... Проблемам естетичного розвитку особистості присвячені роботи естетів, психологів, педагогів. В естетико-педагогічному аспекті її досліджували М.Каган, О.Лармін та інші. Питання естетичного розвитку та формування естетичного смаку розкриті у працях М.Киященко, А.Зися. Формування естетичної свідомості людини розглядали І.Зязюн, Л.Масол та інші.

Виклад основного матеріалу... Будучи спрямованим на формування творчої особистості, здатної адекватно сприймати прекрасне і потворне, наділеної чуттям міри у творенні художніх цінностей, естетичне виховання передбачає розвиток почуттєвої сфери особистості, з якою тісно пов'язаний її моральний світ. Сутністю його є естетичний розвиток людини.

Естетичний розвиток особистості — процес становлення і вдосконалення естетичної свідомості та естетичної діяльності особистості. Естетичний розвиток має на меті формування естетичної культури особистості — своєрідного сплаву особистісних якостей, які обумовлюють критерії її оцінювання прекрасного і потворного, вияв чуття міри у власній творчості. Під впливом суспільних умов, виховання, взаємодії з прекрасним естетична культура особистості постійно змінюється, в одних випадках збагачуючись, сягаючи висот, в інших — збіднюючись, примітивізуючись.

Співвідношення естетичної культури особистості та естетичної культури суспільства (або взагалі усього людства) визначається тією мірою засвоєння естетичних цінностей, якою володіє конкретна особистість. Тому естетична культура особистості – це ступінь, рівень опанування естетичною культурою суспільства. Проте естетична культура являє собою грань загальних, універсальних людських відносин і тому виступає як міра універсальності та гармонійності особистості. Ні інтелектуальний, ні емоційний розвиток особистості не може бути повним, якщо вона естетично нерозвинена. Естетична культура забарвлює і емоції, і волю, і розум людини вмінням бачити, відчувати та створювати красу. Естетично розвинена людина ставиться до себе, до природи, до інших не як споглядач, а як людина, що відчуває унікальність та своєрідність іншого. Але парадокс естетичного відношення до дійсності полягає в тому, що суб'єкт безпосередньо переживає свою єдність з навколишнім світом, який не протистоїть людині у своїй відчуженій об'єктивності, але відкривається як світ людини, споріднений з нею та зрозумілий їй. Лише за цієї умови можливе підвищення людської діяльності до рівня творчості.

Естетичне ставлення є універсальним визначником особливої суспільної цінності. Чим вище розвинене естетичне почуття (включаючи і моральне почуття), тим гостріше людина реагує на наявність важливих для нього фактів і ситуацій. Розвинене естетичне почуття дозволяє «схопити» образ цілісної життєвої ситуації до того, як вона буде строго і докладно проаналізована жорсткою логікою мислення в поняттях, і вірно прореагувати на неї. Серйозний аналіз сутності естетичного розвитку особистості переконує нас в тому, що фактично це рівень ставлення людини до явищ життя, той вищий рівень, коли загальна користь і істина трансформуються в глибоко особисте, безкорисливе, в естетичну насолоду.

Естетичний розвиток особистості, високий рівень естетичної культури формує її здатність мислити не за однією чи декількома обмеженими мірками, а за міркою будь-якого виду, здатність розмовляти мовою предмета, виражати своєрідність його сутності. Подібне вміння називають почуттям форми. Естетична культура сприяє розвитку у особистості образного мислення, мислення за аналогією та асоціацією, цілісності сприйняття конкретних образів, розвитку фантазії, зорового уявлення, інтуїції.

Естетична культура завжди була однією з важливих складових всебічного розвитку особистості, її гармонійної взаємодії з навколишнім середовищем, що визначає ставлення людини до свого оточення, взаємозв'язки між його змінними факторами і її психологічними характеристиками.

У формуванні естетичної культури мистецтву належить особливе місце: за будь-яким фактом художньої творчості у будь-якому виді мистецтва, за будь-яким яскравим виявом спеціального обдарування художника та музиканта, архітектора та поета, актора та скульптора насправді лежить дещо набагато загальніше, глибше та первинніше – відношення людини до життя. Не до мистецтва, його цінностей, їх створення та відтворення, а до самої навколишньої дійсності, яка ще не перетворена художньою творчістю, тобто ставлення до дійсності, яка створює саму можливість її естетичного освоєння. Воно може й не виявитися у спеціальній художній діяльності, а втім становить духовне багатство людини, яка володіє таким ставленням, що є притаманним кожному.

У вік технічного прогресу відбувається насильство продукції антимистецтва. Найреальніший шлях протистояти цьому встигнути виховати в людині з дитинства несприйнятливість до нього, виробити смак, розуміння і спрагу спілкування із справжнім мистецтвом, високу естетичну вимогливість і самостійність суджень. Повноцінний естетичний розвиток кожного це не розкіш, а абсолютно необхідний компонент всебічного, гармонійного розвитку особистості, при відсутності якого немає і не може бути достатньо розвиненого інтелекту і повноцінного засвоєння моральних принципів ставлення до людей і до природи, не може бути сформоване цілісне ставлення до світу. У цьому і полягає специфічна функція мистецтва: бути найпотужнішим стимулятором моральних і духовних цінностей, активно впроваджувати їх у душі людей, служити розвитку гармонії наших почуттів. Виховання почуттів завжди було тією сферою, де могутність мистецтва проявляється з особливою очевидністю.

Мистецтво, на відміну від філософії, науки, релігії та етики, починається там, де метою естетичної діяльності стає не пізнання або перетворення світу, не виклад системи етичних норм або релігійних переконань, а сама художня діяльність, що забезпечує створення особливого, вигаданого світу, в якому все є естетичним створенням людини. Мистецтво, на відміну від усіх інших видів діяльності, є виразом внутрішньої сутності людини в її цілісності, яка зникає в приватних науках і в будь-якій іншій конкретній діяльності, де людина реалізує лише якусь одну свою сторону, а не всю себе. У мистецтві людина вільно творить особливий світ, також як творить свій світ природа, тобто повновладно. Якщо і в своїй практичній діяльності, і в науці людина протиставлена світу як суб'єкт об'єкту і тим обмежена у своїй свободі, то в мистецтві людина перетворює свій суб'єктивний вміст у загальнозначуще і цілісне об'єктивне буття.

Філософія дає наступне визначення поняття мистецтва. Мистецтво є особливою формою суспільної свідомості та духовної діяльності, специфіка якої полягає у відображенні дійсності за допомогою художніх образів. Про суть мистецтва пише філософ Ю.У.Фохт-Бабушкін: «Людству необхідно було знайти спосіб збагачення і корекції життєвого досвіду окремої людини. Мистецтво і стало засобом збереження і передачі досвіду людства. Воно дає людині цілісний досвід життя в конкретно-чуттєвих формах самого життя, досвід, концентрований і оттрактований» [8, с.25]. У практичній діяльності у людей складаються і розвиваються естетичні уявлення, в яких явища дійсності відображаються як прекрасні і потворні, трагічні і комічні, тобто естетично. У процесі художньої творчості естетичні уявлення художників закріплюються, «упредметнюються» різними матеріальними засобами (фарбами, звуками, словами і т.д.) і постають як твори мистецтва.

М.С.Каган вважає, що «в мистецтві відбувається органічне злиття, повний збіг 4-х основних видів діяльності: пізнавальної, творчої, ціннісно-орієнтаційної та комунікативної. Саме те, що мистецтво неможливо ні створювати, ні «споживати», ні сприймати позаемоціонально, позаособистісно, робить його незамінним у формуванні нашого особистісного відношення до світу» [4, с. 117].

Л.С.Виготський блискуче охрестив мистецтво «громадською технікою почуттів» і стверджував, що «все прикладне значення мистецтва в кінцевому рахунку і зводиться до його виховної дії» [1, с. 322]. Мистецтво породжене потребою зберегти і передати нащадкам світ життєдіяльності людини, що має для суспільства велике значення. «Мистецтво в своєму художньому змісті, підкреслює філософ А.П.Єремєєв, робило безсмертним необхідні суспільству почуття, необхідний суспільству спосіб реагування на світ ... Художній зміст не давав індивідууму опуститися нижче рівня вимог, що пред'являються йому суспільством» [3, с. 215].

У мистецтва такий же досвід багатовікового розвитку, як і у науки, і, щоб піднятися на рівень сьогоденних людських взаємин, мистецтво потрібно навчитися сприймати. Ю.А.Філіп'єв вважає, що «кваліфікована науково-технічна підготовка без відповідного морально-естетичного розвитку не може не привести до професійної вузькості, прагматизму і моральному цинізму» [7, с. 37]. Логічне й емоційне мислення давно пора усвідомлювати як дві рівноправні сторони розвитку людської особистості.

Складні, багатогранні зв'язки художнього розвитку з формуванням особистості людини, з його ставленням до світу. Мистецтво діє, як саме життя, але воно не пропонує готових рецептів, воно вимагає самостійних рішень. Тільки в процесі їх пошуків і в ході самих рішень вдалих і невдалих у людини складаються досвід відносин і ставлення до навколишнього світу та самого себе. Створюючи діючі моделі життя, мистецтво втягує нас в подібні з життєвими події, викликає подібні з життєвими переживання і роздуми, активізує наш власний життєвий досвід. На думку Б.М.Неменського, «в мистецтві укладено два величезних людських досвіду. По-перше, це професійний досвід даного мистецтва, по-друге, людинознавчий, емоційно-етичний форма і зміст мистецтва. Єдність форми і змісту характерна для справжніх творів мистецтва. Перший досвід дає людині просторове мислення. Другий загальний для всіх мистецтв, вводить людину в найважливіший, уже накопичений і розроблювальний далі досвід людських почуттів і відносин. Він висловлює ставлення до праці, дітей, батьків, Батьківщини, природи, любові, дружби це досвід формування людської сутності. Перший досвід виступає по відношенню до другого, як набагато більш приватний, вузький, спеціальний. Другий же є загальнолюдським» [6, с.157].

Багато поколінь учених-естетиків, літературознавців, мистецтвознавців, музикознавців присвячують цій проблемі все своє життя, тому що розуміють, що пізнання зображеного ще дуже і дуже далеко від його розуміння. «Є якісь первинні умови, – говорить Н.А.Дмитрієва, – необхідні для того, щоб сприймати мистецтво саме як мистецтво, а не як наочний посібник. Які ми самі, так ми і будемо сприймати мистецтво. На нас же, крім мистецтва, діє безліч усіляких чинників. Ось чому питання естетичного розвитку практично таке складне – воно пов'язане з усім комплексом суспільних, загальноосвітніх, побутових проблем. Для повноцінного сприйняття мистецтва важливо, по можливості, відмовитися від упередженості і не підходити до різних художніх явищ з однаковими вимогами і критеріями. Спектр мистецтв багатий: хіба не повинен бути багатий і спектр сприйнятливості? У тому і мета, щоб викликати до життя укладені в людині потенції, виховувати багатострунність» [2].

Філософи підкреслюють, що найбільш повно мистецтво здійснюється саме у своїй культурній функції. Вона дана як цілісний смисловий зв'язок безлічі культурних феноменів. Отже, ми бачимо різні уявлення про прилучення до мистецтва. Л.С.Виготський вважає, що «функціонування мистецтва, яке посилюється, в якості соціального інституту зумовило необхідне включення в систему «художник-твір» третього його члена – реципієнта. А це означає, що сприйняття мистецтва почало висуватися в якості найважливішого об'єкту естетичної науки» [1, с.321].

Суть, зміст мистецтва – виражені через нього морально-естетичні, емоційно-ціннісні критерії суспільства. Сюди входить культура ставлення до самого суспільства, формування активного естетичного ставлення до дійсності (політична, соціальна сторони виховання), культура ставлення до людини, до народних традицій та до світу речей (моральна сторона відносин), культура ставлення до світу природи (екологічна сторона). Це ті життєві проблеми, задля вирішення яких і існує мистецтво: із століття в століття формувалося своє ставлення до всіх явищ життя. Суть мистецтва можна визначити, як морально-естетичну позицію часу, середовища, особисто відображену художником у творі мистецтва. Мова мистецтва ґрунтується на різних вихідних елементах. І диктуються ці закони специфікою образного ладу даного мистецтва, який є відображенням його соціальної функції. Це фактично образний лад, через який художник виражає, а глядач (слухач, читач та ін.) сприймає зміст твору. Не можна обмежуватися елементарними засобами мови – потрібно дати саме уявлення про специфіку та багатство цих мов. Осягнення мов мистецтва необхідно не тільки художникам, але і глядачам мистецтва. Інакше вони не зможуть сприймати зміст мистецтва. Люди висловлюють свої думки за допомогою слів, а емоційні стани – за допомогою виразних засобів. Так, художні образи стають носіями емоційно-пережитої значущості для здійснення комунікацій між художником та людьми, які сприймають художні образи.

В.П.Крутоус вважає, що «художній образ – основна одиниця відображення дійсності в мистецтві – являє собою втілення загального в окремому індивідуально-неповторному явищі, виступає лише приватним вираженням людської гармонії та досконалості, діалектичною єдністю загальних, особливих і одиничних рис. У мистецтві існує не одна, а кілька форм утвердження естетичного ідеалу. Пряма форма передбачає зображення

героїв, які є яскравими виразниками рис естетичного ідеалу («позитивні герої»). Антитегічна форма являє собою зображення антиподів естетичного ідеалу з тим, щоб людина по контрасту уявила собі той ідеал естетично досконалого, який одухотворяє творчу діяльність художника. Непряма форма використовується тоді, коли зображуються загалом звичайні люди, які все ж несуть на собі відбиток вищої естетичної досконалості, що є ідейно-естетичним вираженням ідеалів автора» [5, с. 125].

Таким чином, важливо усвідомити значення мистецтва у естетичному розвитку особистості. До духовної їжі мистецтва людей потрібно спеціально привчити, відкрити двері в його комори. Іншого шляху, крім формування високого рівня естетичних потреб, для прилучення до скарбниць мистецтва бути не може. Немає жодного моменту в духовному житті людини, який не міг би бути викликаний і активізований мистецтвом. Воно покликане забезпечити цілісне, повнокровне і вільне сприйняття та відтворення світу, яке можливе лише за умови поєднання пізнавальних, етичних, естетичних і всіх інших моментів людського духу. Синтетичним характером мистецтва багато в чому пояснюється факт, що серед усього розмаїття видів духовної діяльності немає нічого, рівного йому по силі соціального впливу на людину. Виховання красою та через красу формує не тільки естетико-ціннісну орієнтацію особистості, а й розвиває здатність до творчості, до створення естетичних цінностей у сфері трудової діяльності, побуті, у вчинках і поведінці та, звичайно, у мистецтві.

Список використаних джерел та літератури:

1. Выготский Л.С. Психология искусства / Выготский Лев Семёнович. – М.: Просвещение, 1968. – 352 с.
2. Дмитриева Н.А. Беседы о восприятии искусства / Н.А.Дмитриева. – Декоративное искусство. – М., 1975. – № 3.
3. Еремеев А.П. Искусство и идеология / Еремеев Александр Павлович. – М.: Просвещение, 1977. – 306 с.
4. Каган М.С. Человеческая деятельность / Каган Моисей Самойлович. – М.: Просвещение, 1974. – 328 с.
5. Крутоус В.П. Путь к прекрасному: (Об эстетическом идеале): Книга для учащихся старших классов / Крутоус Виктор Петрович. – М.: Просвещение, 1989. – 192 с.
6. Неменский Б.М. Мудрость красоты: О проблемах эстетического воспитания: Книга для учителя. / Неменский Борис Михайлович. – 2-е издание, перераб. и доп. – М.: Просвещение, 1981. – 192 с.
7. Филипьев Ю.А. Что и как познаёт искусство / Филипьев Юрий Александрович. – М.: Наука, 1976. – 111 с.
8. Фохт-Бабушкин Ю.У. Искусство и нравственность / Фохт-Бабушкин Юрий Ульрихович. – М.: Просвещение, 1982. – 58 с.

Аннотация

И.А.Омелянчук

Искусство как средство эстетического развития личности

В данной статье идёт речь о значении искусства в формировании целостной личности, творчески развитой индивидуальности, действующей по законам красоты, анализируется эстетическое развитие личности как процесс становления и усовершенствования эстетического сознания и эстетической деятельности личности. Автор обосновывает, что целью эстетического развития есть формирование эстетической культуры личности – своеобразного сплава личностных качеств, которые обуславливают критерии оценки прекрасного и ужасного, дают ощущение меры в собственном творчестве. Воспитание красотой формирует не только эстетико-ценностные ориентации личности, но развивают способность к творчеству, к созданию эстетических ценностей в сфере трудовой деятельности, в быту, в поступках и поведении и, конечно в искусстве, потому важно осознать значение искусства в эстетическом развитии личности

Ключевые слова: искусство, художественный образ, творчество, эстетическое развитие.

Summary

I.O.Omelianchuk

Art as a Means of Aesthetic Development of a Personality

This article refers to the value of art in the formation of the integral personality, creatively developed individuality, acting under the laws of beauty. Aesthetic development of the personality as a process of formation and mastering of aesthetic consciousness and aesthetic activity of the personality are analyzed. The authour grounds that the aim of aesthetic development is formation of aesthetic culture of the personality – so called original alloy of personal qualities, which condition criteria of appraisal of the beautiful and awful, give the feeling of measure in personal creative work. Upbringing by the beauty forms not only aesthetic-value orientations of the personality, but also develops ability to create, to development of aesthetic values in the sphere of labour activity, in life, in acts and behaviour, and of course in art. That is why it is very important to realize the meaning of art in aesthetic development of the personality.

Key Words: art, artistic image, creativity, aesthetic development.